

דוגמה להוראת פרשה הלכית מן התורה מצות השבת אבדה (ב)

במאמר זה¹ נעסוק בשאלות הבאות²:

3. בספר שמות נאמר "תעה", ובספר דברים – "נדחים", האם יש משמעות כל שהיא לשינוי הלשון?

4. "ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו".

א. מה יעשה המוצא במציאה לאחר שאספה אל ביתו?

ב. עד מתי חייב המוצא לטפל במציאה? הן הזמן "עד דרש אחיך אתו" אינו מוגדר?

שאלות אלה עוסקות בטיפול שבו מחוייב המוצא, משנתחייב בהשבת המציאה ועד להחזרתה לבעליה.

א. הטיפול שבו מחוייב המוצא משנתחייב בהשבת המציאה ועד להחזרתה לבעליה

1. הטיפול בבעלי חיים

הטיפול במציאה מתחיל, משנתחייב המוצא בהשבתה, דהיינו משיראנה ממרחק של כמאה וחמישים מטרים³. ומה שנדרש ממנו הוא: "ואספתו אל תוך ביתך" וגוי. ולא פירשה התורה מה יעשה המוצא במציאה לאחר שאספה אל ביתו. את שחסר בתורה שבכתב מצאנו בתורה שבעל פה. ובטרם נפרט את הטיפול שבו מתחייב המוצא, נענה תחילה לשאלה 3.

בביאור הכתובים נחלקו רס"ג ורמב"ן. רס"ג פירש: "נדחים" – "תועים"⁴ כלומר, אין משמעות לשינוי הלשון. ורמב"ן פירש: "והוסיף בכאן לאמר 'נדחים', כי 'תועה' – שתעה מדרכו ויכול להטותם הדרך ללא עמל גדול, ועתה הזכיר 'נדחים', שברחו ממנו והרחיקו"⁵. כלומר, משנתחייב המוצא לטפל באבידה, הוא צריך לעשות כל מאמץ כדי להשיב האבידה לבעליה.

אפשר לבאר את ההבדל ביניהם בצורה הבאה: רמב"ן ביאר את העניין הלשוני שבין נידח לתועה, ורס"ג התייחס לעניין ההלכתי, והוא שהמוצא מתחייב לטפל בבהמה בשלושה מצבים: חמור וכליו הפוכים ופרה רצה בין הכרמים; בהמה שרועה באותו מקום

1. חלק א של המאמר פורסם ב**שמעתין** 126 (תשנ"ו), עמ' 78-87 (ראה בסוף מאמרנו זה, מס' תיקונים למאמר שפורסם בחלק א).
2. מספור השאלות כאן, הוא לפי מאמרי שבהערה 1.
3. ראה שם, עמ' 82.
4. דבריו הובאו ב"תורת חיים" דברים כ"ב, א.
5. שם.

במשך שלושה ימים רצופים והמוצא בהמה ברשות הרבים⁶. אשר על כן להלכה אין הבדל ביניהם.

ובכן המוצא לקח את בעל החיים לביתו, כמצות התורה "ואספתו אל תוך ביתך", ומחכה שבעל האבידה יבוא ויבקש את האבידה. והתורה לא פירטה מה יעשה המוצא בבעל חיים עד לבוא בעליו. פירוט זה מצאנו במשנת ב"מ פ"ב, מ"ז:

"כל דבר שעושה ואוכל [כל דבר מציאה, שיכולים להאכיל אותו את שר מעשיו, כגון שור וחמור שאפשר להשכירם לאחרים ובשכר שיקבל יאכילם] יעשה ויאכל [מחוייב המוצא לטפל בהשכרתם ולהאכילם, עד שיחזירם לבעליהם]. ודבר שאין עושה ואוכל – ימכר, שנאמר 'והשבתו לו', ראה היאך תשיבנו לו [שלא יאכילנו כדי שוויו, ולכשיבואו הבעלים יאמר להם המוצא, אתם חייבים לי תמורת מה שהאכלתי את בעל החיים שלכם. שאם יעשה כן, אין זו השבה].

משנה זו אינה עונה לשלוש שאלות אלה: א. מהו משך הזמן, שחייב המוצא לטפל בבעל החיים שמצא? ב. האם משך הטיפול שווה בכל בעלי החיים? ג. נניח שיש קיצבת זמן לטיפול בבעלי חיים, ועבר זמן זה והבעלים לא אותרו, מה תהיה מחויבותו של המוצא בתום זמן הטיפול? בשאלות אלה דן התלמוד הבבלי בב"מ כ"ח, ע"ב:

"ולעולם [האם המוצא חייב לטפל בשמירת בעל החיים שמצא ללא הגבלת זמן]? אמר רב נחמן, אמר שמואל עד י"ב חודש. תניא נמי הכי: כל דבר שעושה ואוכל כגון פרה וחמור מטפל בהן עד י"ב חודש, מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן [מוכרן ומניח הדמים אצלו עד לבוא הבעלים ויתן להם את כספם]. עגלים וסייחין, מטפל בהן שלושה חודשים, מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן. אווזין ותרנגולין מטפל בהם שלושים יום, מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן".

בברייתא זו יש תשובה לשלוש השאלות. לשאלות א-ב, התשובה היא, שיש קיצבת זמן שונה לכל סוג של בעל החיים. לשאלה ג, רשאי המוצא למכור את בעל החיים, בתום זמן הטיפול שהוא מחוייב בו, וכאשר יבואו הבעלים יתן להם את התמורה שקיבל. בברייתא הנ"ל נתבאר דינם של תרנגולים, אך לא נתבאר דין תרנגולות, והוא נתבאר בברייתא אחרת, שאותה הביא התלמוד (שם):

"תרנגולת ובהמה גסה מטפל בהן שנים עשר חודש, מכאן ואילך שם דמיהן ומניחין".⁷

מברייתא זו הביא התלמוד ראייה לרב נחמן בר יצחק שאמר: תרנגולת כבהמה גסה. ודין תרנגולת כדין דבר שעושה ואוכל. בברייתא שהובאה למעלה נאמר, בתום הזמן שהמוצא מחוייב לטפל בבעל החיים מותר לו למכרו. הלכה זו מעוררת שתי שאלות: א. האם רשאי המוצא למכור את בעל החיים על דעת עצמו? ב. האם מותר לו להשתמש בכסף שקיבל עד לבוא הבעלים? שאלה א' לא נדונה כלל בתלמוד, אך היא נידונה בראשונים, ושאלה ב' נידונה במשנה ובתלמוד.

6. ראה, הערה 1, עמ' 82-84.

7. עיין שם, בהמשכה של ברייתא זו, שהיא סותרת את האמור בברייתא הקודמת שהובאה בפנים, וראה את תירוץ התלמוד.

בשאלה א' דנו בעלי התוספות ופסקו: "שם דמיהן ומניהן, הפרה והחמור, ואף לעצמו יכול לשומן... דכיון דמשיב אבידה הוא לא חשדינן ליה"⁸. ביאור דבריהם: אין המוצא חייב למכור את בעל החיים לפי שומת בית הדין, כי אין אנו חושדים בו שיעריך את בעל החיים בפחות מדמיו, שהרי הוא משיב אבידה, ועוסק במצוה, וחזקה עליו שלא יעריכם בפחות מדמיהם.

לרמב"ם שיטה אחרת וז"ל: "מיכן(!) ואילך שם דמיהן והרי הן שלו ושל הבעלים בשותפות"⁹. לפי דבריו, אין המוצא מחוייב כלל למכור את בעל החיים אלא עם תום זמן הטיפול, שחייבו אותו חכמים, הוא נהיה שותף עם הבעלים במציאה. ולכשיבואו הבעלים יחלקו ביניהם את דמי הבהמה. שאלה ב' נידונה במשנת ב"מ פ"ב, מ"ז:

"מה יהא בדמים? ר"ט אומר ישתמש בהן, לפיכך אם אבדו חייב באחריותן. ר"ע אומר לא ישתמש בהן, לפיכך אם אבדו אין חייב באחריותן".

התלמוד הבבלי¹⁰ מסביר את מחלוקת ר"ע ור"ט לפי רבה ולפי רב יוסף. רבה ורב יוסף נחלקו בדין שומר אבידה, האם דינו כשומר שכר או כשומר חנם. רבה סבור כדין ש"ח, ורב יוסף סובר שדינו כדין ש"ש. לפי רבה אין כל קושי בהבנת המחלוקת של התנאים, שהרי לש"ח אסור להשתמש בפיקדון שהופקד אצלו, לפיכך גם שומר אבידה אסור לו להשתמש בכסף שקיבל תמורת בעל החיים. וש"ח פטור מגניבה ואבידה לפיכך אם המוצא נהג כדין ולא השתמש בכסף, וכסף זה נגנב ממנו – אין מחלוקת בין התנאים שיהיה פטור, ואף ר"ט יודה לר"ע.

מחלוקתם היא כאשר המוצא לא נהג כדין והשתמש בכסף. ובעלי התוספות¹¹ פירשו, שאף אם לא השתמש ממש בכסף, כי אם השתמש, גם ר"ע יודה שהמוצא חייב בגניבה ואבידה, שאז דינו כדין שולח יד בפיקדון, אלא היות שחכמים אפשרו לו להשתמש בכסף זה לדעת ר"ט הרי הוא כשומר שכר "לפיכך אם אבדו חייב באחריותן". ולדעת ר"ע היות שאסור לו להשתמש בכסף זה, אין נותנים עליו דין של ש"ש לפיכך אם אבדו פטור.

לפי רב יוסף, מחלוקת התנאים היא בחיוב שומר אבידה באונסין. אם כסף זה נאנס מיד המוצא, כגון שנגנב ע"י ליסטים מזוין – ר"ט סובר היות שחכמים התירו לו להשתמש בכסף, הרי דינו כדין שואל שחייב באונסין, ור"ע סובר שחכמים לא התירו למוצא להשתמש בכסף, לפיכך אין לו דין שואל ופטור מאונסין. אולם שניהם מודים, שאם הכסף ייגנב מבית המוצא לא ע"י ליסטים מזויין, יהיה חייב לשלם לבעלים את כספם שהרי דינו כדין ש"ש.

להלכה אומר התלמוד: "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון"¹².

2. הטיפול במציאה שאין בה רוח חיים

עד כאן הוסבר הטיפול, שבו מתחייב המוצא כשמצא בעל חיים, ועתה לטיפול של מציאה שאין בה רוח חיים. במשנת ב"מ פ"ב, מ"ח התבאר הטיפול בספרים, בכסות, בכלי כסף, בכלי נחושת, בכלי זהב ובכלי זכוכית:

8. פסחים יג, ע"א ד"ה מאי. עיין פסקי הרא"ש ב"מ פ"ב, טז.
9. הלכות גזילה ואבידה פ"ג, טז.
10. ב"מ כט, ע"א.
11. ב"מ כח, ע"ב ד"ה עד כאן.
12. שם כט, ע"ב.

"מצא ספרים קורא בהם אחת לשלושים יום, ואם אינו יודע לקרות גוללן, אבל לא ילמד בהן בתחילה ולא יקרא אחר עמו. מצא כסות מנערה אחת לשלושים יום, ושוטחה לצורכה אבל לא לכבודו. כלי כסף וכלי נחושת משתמש בהן לצורכן אבל לא לשוחקן¹³. כלי זהב וכלי זכוכית לא יגע בהן עד שיבוא אליהו".

הספרים שבהם מדובר הם ספרים שכתובים על קלף, כדוגמת ספרי תורה של ימינו, שאם ישארו הרבה זמן כשהם גלולים הם מתעפשים, לפיכך הותרו למוצא לקרוא בהם אחת לשלושים יום. ואם אינו יודע לקרוא, גוללם אחת לשלושים יום¹⁴, כדי שישלוט בהם אוויר.

ההגבלה "אבל לא ילמד בהם בתחילה ולא יקרא אחר עמו" פירש רש"י ד"ה לא ילמד: "מה שלא למד מפני שצריך להשהותו לפניו", ושהייה זו יכולה לגרום שהדף שלפניו יתבלה או יקרע, או יתלכלך. ואשר להגבלה "לא יקרא אחר עמו" פירש אב"י: "בענין אחד" (שם כט, ע"ב). שני בני אדם אינם רשאים לקרוא באותו ענין, כי כל אחד מושך את הספר אליו וכך עלול הספר להקרע¹⁵. הגבלות נוספות הובאו בברייתא, שהובאה שם:

"לא יקרא פרשה וישנה, ולא יקרא בו פרשה ויתרגם, ולא יפתח בו יותר מג' דפין, ולא יקראו בו שלושה בני אדם בכרך אחד" (כלומר בבת אחת).

מכל ההגבלות האלה נמצאו למדים שדרך השמירה על ספרים צריכה למנוע את עיפושם ואת קריעתם. אשר לכסות, במשנה למדנו: "מנערה אחת לשלושים יום, ושוטחה לצרכה אבל לא לכבודו". אולם אין המשנה מתייחסת לסוגים השונים של הבד, שהרי לא לכל כסות הניעור יפה. וכן אין המשנה מתייחסת לאופן הניעור, יש ניעור ע"י כלי, ניעור בידי אדם אחד או בידי שני בני אדם. לשאלות אלה מתייחסת סוגיית התלמוד הבבלי כט, ע"ב. וזה תמצית הדברים. כסות של צמר הניעור קשה לה ושל פשתן יפה לה¹⁶. ניעור ביד אינו פוגם את הכסות, אך ע"י כלי קשה לה. ומה שאמרנו שניעור ביד אינו קשה לה הוא רק כשאדם אחד מנערה, אבל שניים שמנערים אותה קשה לה.

"ושוטחה לצרכה אבל לא לכבודו", סוגיית התלמוד דנה בשאלה "לצרכו ולצרכה מאי?" ובעיה זו לא נפשטה. והרמב"ם פסק: "ושוטחה על גבי מטה לצורכה בלבד, אבל לא לצורכו ולצורכה"¹⁷. הרמב"ם פסק לחומרא כי התלמוד לא פשט בעיה זו.

אשר לכלים – במשנה נזכרו כלי כסף וכלי נחושת, כלי זהב וכלי זכוכית. דרך השימור של כלי כסף וכלי נחושת כפי שפורטו במשנה היא מאוד כללית, ואין בה פירוט האופנים, שבהם מותר להשתמש בכלים אלה. כ"כ במשנה לא נתבאר דרך השימוש של כלי עץ ושל כלי מלאכה. את שחסר במשנה השלימה הברייתא שהובאה בסוגיית התלמוד ל, ע"ב:

"המוצא כלי עץ משתמש בהן שלא ירקבו"¹⁸. כלי נחושת משתמש בהן בחמין, אבל לא על ידי האור מפני שמשחיקן. כלי כסף משתמש בהן בצונן, אבל לא בחמין מפני שמשחירן. מגריפות וקורדמות משתמש בהן ברך, אבל לא בקשה מפני שמפחיתן" (פוגמן).

13. המקור להלכה של כסות ושל כלי כסף וכלי נחושת הוא סיפרי פ"ט ר"ד.

14. רמב"ם הלכות גזילה ואבדה פ"ג, יג.

15. כך משמע מפירוש רש"י כט, ע"ב ד"ה בשני עניינים.

16. כך פירש רש"י כט, ע"ב ד"ה דעמרא. הרמב"ם הלכות גזילה ואבדה פ"ג, יב פירש להיפך.

17. הלכות גזילה ואבדה פ"ג, יא.

18. המקור להלכה זו הוא ספרי פ"ט ר"ד.

ב. הערות דידקטיות

מה מכל זה יובא בפני התלמידים?

נקודת המוצא לדיון יהיו הפסוקים: "כי תפגע שור אויבך" וגוי מספר שמות, ומספר דברים: "לא תראה את שור אחיך" וגוי, והפסוק "ואם לא קרוב אחיך" וגוי. עיון בשני המקומות מוביל לשאלה מה יעשה המוצא במציאה עד לבוא הבעלים. יש להביא את המשניות ואת הברייתות העוסקות בכך. לימוד המשניות מוביל לשאלה מה יעשה בדמים. יש להסתפק בהבאת מחלוקת ר' טרפון ור' עקיבא, ובמחלוקת רבה ורב יוסף בדין שומר אבידה.

הצגת העניין בפני התלמידים

הבה נשווה את פסוק ד בספר שמות לפסוקים א-ב בספר דברים. המשותף: "השב תשיבנו" – "השב תשיבם".

הפסוקים שונים זה מזה: א. שור אויבך – שור אחיך, ב. תועה – נדחים, ג. "והתעלמת מהם", אינו בספר שמות, ד. "ואספת אל תוך ביתך", אינו בספר שמות. על המשותף, עוד נדבר אי"ה; על אי כבר דיברנו¹⁹. האם יש הבדל בין **תועה לנידח**?

כדי לעזור לתלמידים להשיב, ירכז המורה פסוקים אחדים מהתנ"ך, שבהם מופיעים שני השורשים. ולאחר מכן יסכם המורה. בדרך כלל פירוש תועה הוא, לשגות בדרך, כמו "תועה בשדה" (בראשית ל"ז, טו); וכן "תעו במדבר" (תהלים ק"ז, ד). ונידח פירושו בדרך כלל הוא, להתרחק מן המקום ולאבד את הדרך, כמו "הנדחת אשיב" (יחזקאל ל"ד, טז). ואכן, כך פירש הרמב"ן, שיש הבדל בין "תעה" ל"נידחים", אולם רס"ג פירש שאין הבדל ביניהם. יש להניח שהתלמידים יתקשו להסביר את ההבדל בין רס"ג לרמב"ן. אולם, עיני שאלות מכוונות ייתכן שיגיעו להסבר המוצע למעלה או להסבר אחר.

אמרנו, שהבדל ד' בין ספר שמות לספר דברים הוא, שבדברים כתוב "ואספתו אל תוך ביתך" וגוי. ובכן, הבה נתאר לנו שהמוצא מצא בעל חיים, לקחו אל ביתו והוא שואל את עצמו מה עליו לעשות בבעל חיים זה עד שיבוא בעליו לבקשו, מה נענה לו? המוצא צריך לטפל בבעל החיים עד שיבואו בעליו לבקשו. האם הטיפול מפורש בתורה? לא. איך נדע מהו הטיפול הנדרש מהמוצא? דרכי הטיפול נתבארו בתורה שבעל פה. יש להניח, שהתלמידים יתקשו להשיב. מה בין דרך הטיפול בשור לתרגול או האם דרך הטיפול בתרגול תהיה כמו מי שמצא שעון למשל?

כאן ניתן רמז לתלמידים, שיש להבחין בין מציאות שיש בהן רוח חיים, לאלה שאין בהן רוח חיים. התשובה בוודאי תהיה, שיש הבדל בין הטיפול בתרגול לשעון. תרגול דורש מזון, ואילו שעון – לא. ובכן יש הבדל בין מציאה שיש בה רוח חיים לזו שאין בה רוח חיים. אולם גם בין תרגול לשור יש הבדל. אם התלמידים יתקשו למצוא את ההבדל, יכוון המורה את תלמידיו לתשובה ששור עושה ואוכל ותרגול אוכל ואינו עושה.

ובכן, הבה נסכם: לכל סוג של מציאה יש דרך טיפול משלה. חז"ל חילקו את המציאות לשלושה סוגים:

- א. בעל חיים שעושה ואוכל.
- ב. בעל חיים שאוכל ואינו עושה.
- ג. מציאות שאין בהם רוח חיים.

19. ראה, הערה 1, עמ' 86-87.

א. דרך הטיפול בבעל חיים שעושה ואוכל

מה מחייבת התורה את המוצא בעל חיים שעושה ואוכל? "ואספתו אל תוך ביתך" וגוי. בעל חיים דורש מזון. האם מחויב המוצא לתת לו מזון? יש להניח שהתלמידים ישיבו, שבוודאי חייב המוצא לזון את בעל החיים. אם כן מי ישא בהוצאות? בתשובה לשאלה זו, יש להניח, שהתלמידים יתפלגו בדעותיהם. יש כאלה שיטענו, היות שהמוצא עושה מצוה, הוא חייב לשאת בהוצאות. ויהיו כאלה שיטענו, די לו למוצא בטרחה הנגרמת לו בטיפול בבעל החיים, ואין לחייב אותו בהוצאות המזון. אלא לכשימצאו הבעלים ידרוש מהם את הוצאות המזון.

כאן המורה יכוון את הדיון לשני אפיקים: תחילה ידון בדעה הראשונה, ולאחר מכן ידון בדעה השנייה. הדיון בדעה הראשונה יתמקד בשאלה: האם עושה מצוה חייב להוציא מכספו כדי לקיים את המצוה? טוב יעשה המורה, אם יביא בפני תלמידיו את משנת פאה פ"א, מ"א: "אלו דברים שאין להם שיעור: הפאה... וגמילות חסדים". ר"ע מברטנורא פירש שמצות גמילות חסדים כוללת שני עניינים: גמילות חסדים שבגופו, "כגון, ביקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהן". וגמילות חסד שבמונו, "כגון, פדיון שבויים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש להן שיעור, שיתן בכל פעם שתבוא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו, ותו לא מחייב".

נמצאנו למדים שבגמילות חסד שבגופו אין לה שיעור, אבל גמילות חסד שבמונו יש לה שיעור.

האם מצות השבת אבידה היא מצוה שבגופו או שבמונו? היות שזו מצוה שבגופו, לפיכך אין לה שיעור וחייב המוצא לטפל בהשבתה כפי שקבעה ההלכה. ומכאן שאין לחייבו להוציא הוצאות כדי לזון את בעל החיים שמצא.

ומכאן לדעה השנייה שהובעה על ידי התלמידים:

עצם הטיפול בבהמה הוא מצוה גדולה, שיש בה טרחה למוצא, ואין הוא חייב גם להוציא הוצאות כדי להאכילה. לפיכך אם זו בהמה שעושה ואוכלת, תעשה ותאכל. מדובר בבהמה שאין המוצא מכיר את בעליה, ואינו יודע מתי יאותרו הבעלים, אם בכלל. האם המוצא מחויב לטפל בה ללא הגבלת זמן? אמנם למדנו שגבול הזמן הוא "עד דרוש אחיך אותו", אבל התורה לא אמרה מה יהיה אם לא יהיה דורש לבהמה זו?

יש להניח שיהיו תלמידים שייזכרו באגדה על ר' חנינא בן דוסא²⁰ וירצו להוכיח משם, שבעצם אין קיצבת זמן לטיפול באבידה. יש להסביר, שר' חנינא בן דוסא טיפל באותן תרנגולות לפני משורת הדין. כי על פי הדין לא היה מחויב לעשות את מה שעשה, אלא מרוב חסידותו נטל על עצמו חובות שלא היה חייב בהן. אם כן מה היא שורת הדין? שורת הדין היא שיש פרקי זמן שונים לטיפול בבעלי חיים. כל דבר שעושה ואוכל מטפל בו שנים עשר חודש, ואם הבעלים לא באו לאחר מועד זה: רשאי המוצא למכור את בעל החיים ולשמור את תמורתו עד לבוא הבעלים. עגלים וסייחים מטפל בהם שלושה חודשים, ולאחר מכן מוכרם ושומר את תמורתם לבעלים. אווזים ותרנגולים מטפל בהם שלושים יום, ולאחר מכן מוכרם ושומר את כספם לבעלים.

20. בבלי תענית כה, ע"א: מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו של רבי חנינא בן דוסא, והניח שם תרנגולין ומצאתן אשתו של רבי חנינא בן דוסא. ואמר לה אל תאכלי מביציהן. והרבו ביצים ותרנגולין, והיו מצערין אותם. מכרן וקנה בדמיהן עזים. פעם אחת עבר אותו אדם, שאבדו ממנו התרנגולין, ואמר לחבירו: בכאן הנחתי תרנגולין שלי. שמע ר' חנינא ואמר לו, יש לך בהן סימן? אמר לו הן. נתן לו סימן, ונטל את העזין.

ב. דרך הטיפול בבעל חיים שאוכל ואינו עושה

עד כאן למדנו על בעל חיים שעושה ואוכל, אבל ידוע לנו שיש בעלי חיים שאינם עושים שום מלאכה, והם דורשים מזון. מה יהיה דינם של בעלי חיים כאלה? האם המוצא מחוייב לטפל בהם, כדרך שהוא חייב לטפל בבעלי חיים שעושים ואוכלים? התשובה המצופה מן התלמידים היא, שהם ישיבו על פי ההיגיון. וההיגיון אומר, שאם בעל חיים שעושה ואוכל, שיש למוצא מקור הכנסה להאכילו, חייבה אותו התורה לטפל בו זמן מסוים ולאחר מכן רשאי למוכרו, הרי בעל חיים שאינו עושה ואוכל, שאין למוצא מקור הכנסה להאכילו, יהיה מותר לו למוכרו מיד. והרי זה ההיגיון של ההלכה במשנה: "ודבר שאין עושה ואוכל – ימכר", וכפי שהוסבר למעלה..

מכירה זו, שרשאי המוצא למכור בתום קיצבת הזמן שחייב לטפל בבעל החיים; וכן מכירת בעל חיים שאוכל ואינו עושה, האם צריכה להיעשות ע"י בית דין, כדי שהוא יפקח שהמוצא לא יקבל ערך נמוך משוויה של הבהמה, או שהמוצא בעצמו רשאי למוכרה למי שירצה ללא פיקוח של בית דין.

יש להניח שהתלמידים יתקשו להשיב לשאלה זו. אולם, יש בידי המורה לכוון את תלמידיו באמצעות שאלות נוספות, כדי להגיע לפירושיהם של בעלי התוספות והרמב"ם. למשל: כלום אנו יכולים לחשוך במוצא, שבכוונה תחילה ימכור את הבהמה בפחות משוויה? הרי הוא עושה מצוה, ובוודאי, יש להניח שלא ירצה להזיק לבעל הבהמה; שאם היה רוצה להזיק לו, לא היה מטפל כלל בבהמתו.

ואם הנחה זו נכונה היא, הרי שהוא רשאי למכור ללא פיקוח של בית הדין. או במקום שימכור, נאמר לו, שלאחר תום הזמן, שהוא חייב לטפל בה, שהבהמה תישאר אצלו ויטפל בה כאילו שהיא שלו, ולכשיימצאו הבעלים יאמר להם, היות שעבר זמן ולא באתם, עכשיו בהמה זו היא של שנינו בשותפות. והמורה יסכם שאכן שתי הדעות נאמרו להלכה.

ציינו שבתום הזמן רשאי המוצא למכור את הבהמה, אבל טרם הבהרנו מה יעשה בכסף שיקבל תמורת הבהמה. אמנם מהאגדה על ר' חנינא בן דוסא למדנו שהוא קנה עזים בדמי התרנגולת, אבל כבר אמרנו שמעשהו של ר' חנינא היה לפני משורת הדין, ומהי שורת הדין? שורת הדין היא שישמור את הכסף עד שיימצאו הבעלים.

נותר לנו לברר עם התלמידים את השאלה: האם מותר למוצא להשתמש בכסף עד לבוא הבעלים, או שכסף זה צריך להיות מונח אצלו כפקדון עד שיבואו הבעלים? בשאלה זו נחלקו ר"ט ור"ע במשנה. לדעת ר"ט, חכמים התירו למוצא להשתמש בכסף זה, ולדעת ר"ע, אסרו חכמים למוצא להשתמש בכסף זה. להלכה פסק התלמוד כר"ט. ועדיין אנו צריכים להבין, הן לדעת ר"ט והן לדעת ר"ע, איזה דין של שומר יש למוצא על כסף זה? בכך נחלקו רבה ורב יוסף בתלמוד. רבה סובר שדינו של שומר אבידה כדין שומר חנם, ורב יוסף סובר שדינו כדין שומר שכר. יש כמובן להסביר לתלמידים מהי סברתו של כל אחד מהם.

ג. דרך הטיפול במציאות שאין בהן רוח חיים

לא רק לבעלי חיים קבעו חכמים דרכי טיפול, אלא גם לאבידות שונות של כלים קבועו חכמים דרכי שימור, שהמוצא חייב לעשותם כדי שאותם כלים לא יתקלקלו. כלים, כידוע, עשויים מחומרי גלם שונים, ולכל חומר גלם יש סוג שימור שונה. ולא רק כלים צריך לשמור, אלא גם ספרים ובגדים שאדם עשוי למוצאם.

הבה נתחיל בספרים, ונזכור שבזמן שעליו אנו מדברים לא היה דפוס בעולם, והספרים שעליהם אנו מדברים כתובים היו בכתב יד על גבי קלף, כדוגמת ספרי התורה שלנו כיום.

מה עושים כדי לשמרם? קוראים בהם מפעם לפעם. בבית הכנסת שיש בו ספרי תורה רבים מוציאים כל פעם ספר אחר כדי לקרוא בו. כ"כ יש ארונות קודש שיש בהם פיתחי איורור קטנים. מדוע נחוץ כל כך לשומרם? כדי שלא יעלו עובש.

ובכן, גם מוצא ספרים צריך לנקוט באותם דרכים שאנו משתמשים בהם כיום, כדי לשמר את הספרים שמצא עד שיוחזרו לבעליהם. ומה יעשה זה שאינו ידוע לקרוא? זה שאינו יודע לקרוא יגלול את הספרים אחת לשלושים יום, כדי לאורר אותם.

כאמור, גם בגדים טעונים שימור. כיצד אנו משמרים את בגדינו כיום? מכבסים אותם, מוציאים אותם לאיורור מפעם לפעם. יש סוגי כסות כגון, שטיחים שצריך לנער את האבק הדבק בהם. אולם יש בגדים שהניעור קשה להם, כגון בגדים העשויים מצמר, כי הם נמתחים. ובכן, כל אותם דברים שאינם טובים לבגד, אסור למוצא לעשותם. וכל הפעולות המועילות לשימור הבגד, חייב המוצא לעשותם.

ועתה לכלים השונים ולדרכי שימורם. מאיזה חומרים עשויים הכלים שבהם אנו משתמשים כיום? התלמידים יענו לפי המוכר להם מביתם. והמורה יסכם, נכון שיש סוגי כלים רבים, אך בתקופה שעליה אנו מדברים לא היו כל סוגי החומרים האלה. אולם ממה שהיה, וממה שידוע לנו כיום, נוכל להגיע לביורור מה הם דרכי השימור של הכלים של אז ושל היום. במשנה ובתוספתא מדובר על כלים העשויים מחומרים אלה: מכסף, מנחושת, מזהב, מזכוכית ומעץ.

כיצד אנו משמרים כיום את כלי הכסף, פמוטים גביעים וכיוצא בהם? מנקים אותם מפעם לפעם כדי שלא ישחירו, ואין משתמשים בהם בחמין אלא בצונן. דרך השימוש של כלי נחושת, שמותר לתת לתוכם מים חמים אבל אין להעמידם על האש, כי על ידי זה הם ניזוקים. ומכאן אנו יכולים ללמוד, שכלי מתכת שלא ניזוק, כאשר מעמידים אותו על האש, אין איסור להעמידו על האש.

כלי זהב וכלי זכוכית שאם יניחם לזמן רב, לא ייגרם להם שום נזק, ואדרבא השימוש בהם יכול רק להזיק להם, אל לו למוצא להשתמש בהם כלל. ובכלים אלה לא יגע כלל עד שיבוא אליהו. כלי עץ עלולים להרקב, לפיכך מותר להשתמש בהם כדי למנוע את הריקבון.

יש שהאדם מוצא כלי מלאכה כגון מגרפות וקרדומות, וגם בהם התירו חכמים להשתמש בדברים רכים, אבל לא בקשים כדי שלא לפגום את חודם.

היות שבחלק זה יש פרטים רבים, רצוי שהמורה יכין טבלה שהתלמידים ישלימוה. לפי הדוגמה הזאת:

סוג המציאה	דרכי שימורה	משך הטיפול
------------	-------------	------------

המשך הדיון בשאלות, שהוצגו במאמר הראשון, יבואו בעזרי"ת, בחוברות הבאות. בהזדמנות זאת אציין להלן מספר תיקונים למאמרי שפורסם ב**שמעתי** 126 (תשנ"ו), עמ' 87-78.

א. עמ' 79:

הערה 9 א אינה במקומה. מקומה של הערה זו הוא בעמ' 81. והערה 9 הנמצאת בעמ' 81, מקומה בעמ' 79.

ב. עמ' 81:

1. הפיסקה שמתחילה: "קבוצת השאלות 3-6", צ"ל: 3-8.
2. ניסוח נושא אי צ"ל כמו שכתבתי כאן: הטיפול שבו מחוייב המוצא, משנתחייב בהשבת המציאה ועד להחזרתה לבעליה.
3. הפיסקה המתחילה: "קבוצת השאלות 7-10" צ"ל: 9-10.